

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ МИТНИХ ФОРМАЛЬНОСТЕЙ НА ПОВІТРЯНОМУ ТРАНСПОРТІ В УКРАЇНІ

SPECIAL FEATURES OF IMPLEMENTING CUSTOMS FORMALITIES IN AIR TRANSPORT IN UKRAINE

Плетньова А.Є., к.ю.н.,
асистент кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена викладенню одного з актуальних питань у сфері митної діяльності – здійсненню митних формальностей на повітряному транспорті в Україні.

Кожен з наявних у сучасному світі видів транспорту – водний, наземний і повітряний – має свої особливості, які зумовлені кількістю митних формальностей і дій, які виконуються під час митного контролю та митного оформлення, а саме засобом і способом переміщення тощо.

Повітряний вид транспорту займає важливе місце не тільки в процесах внутрішньої економіки України, але й на світовій арені. В науковій літературі поряд із поняттям «повітряний транспорт» застосовується поняття «авіаційний транспорт». Законодавчого закріплення в Україні цих понять немає. Вбачається необхідним чітко розмежування цих категорій на законодавчому рівні для усунення суперечностей, що виникають у зв'язку з оформленням необхідного пакету документів у процесі організації перевезень у межах повітряного простору, а також під час тлумачення понять у разі впровадження міжнародних норм і правил у національне законодавство України.

Митний контроль повітряного судна на прибуття або вибуття складається з декількох митних формальностей і низки дій:

- а) повідомлення посадових осіб митниці й отримання відповідних документів;
- б) огляд повітряного судна (надання дозволу на висадку пасажирів і вивантаження товарів із борту повітряного судна (у випадку прибуття);
- в) безпосереднє проведення огляду повітряного судна;
- г) проставлення відмітки на генеральній декларації;
- д) надання дозволу на посадку пасажирів (у випадку вибуття).

Митна формальність декларування повітряного судна (на прибуття/вибуття) складається з таких дій: подання командиром повітряного судна необхідних документів; реєстрація поданих документів і проставлення посадовою особою відповідного підрозділу митниці особистого митного забезпечення; внесення інформації до відповідного програмного модуля; формування літакової справи.

Митні формальності стосовно товарів, що перевозяться пасажиром на борту повітряного судна, залежать від обрання «зеленого» або «червоного» коридору для проходження митного контролю.

Ключові слова: митна формальність, митне оформлення, митний контроль, повітряний транспорт, повітряне судно, орган доходів і зборів.

The article deals with coverage one of the topical issues in the field of customs activity – implementing customs formalities in air transport in Ukraine.

Nowadays transport modes are divided into waterborne (marine, river), land (rail, road, pipeline) and air transport. Each of them has its own nature, that is determined by the means and method of transportation, the number of customs formalities and actions performed during the customs control and customs clearance.

Air transport plays an important role not only in domestic processes, but also worldwide. In scientific literature, along with the concept of “air transport”, the concept of “airlift” is used. There is no legislative consolidation of these concepts in Ukraine. We think that it’s necessary to clearly differentiate between these categories at the legislative level to eliminate contradictions that emerge in practice while performing appropriate paperwork in organizing transportation within the sovereign airspace and beyond, as well as in interpreting terms in the context of implementing international rules and standards into the national legislation of Ukraine.

Customs control of an aircraft arrival or departure consists of several customs formalities and a number of actions:

- a) notifying customs officials and obtaining relevant documents;
- b) an aircraft security search (granting permission to disembark passengers and unload goods from the aircraft (in case of arrival));
- c) direct inspection of the aircraft;
- d) affixing a mark on the general declaration, granting permission to embark passengers (in case of departure).

The customs formality of declaring an aircraft (arrival/departure) consists of the following actions: submission of necessary documents by the aircraft commander; registration of submitted documents and affixing by an official of the corresponding division of the customs of personal customs support; entering data into the corresponding software module; forming an aircraft record.

Customs formalities for goods carried by passengers on board depend on the choice of a “green” or “red” channel for customs control.

Key words: customs formalities, customs clearance, customs control, air transport, aircraft, revenue and duties authority.

Сучасний стан інтеграції економіки України у світовий економічний простір потребує приведення національного законодавства у відповідність до загальноприйнятих у міжнародній практиці норм, правил та стандартів. Повною мірою це стосується і митної діяльності, яка здійснюється у зв'язку з переміщенням товарів, транспортних засобів, громадян різними видами транспорту через митний кордон України [1]. Зовнішньоекономічна діяльність держави також тісно пов'язана з транспортним забезпеченням, яке являється одною з важливих складових процесу організації доставки товарів від місця їх виготовлення до місця споживання.

Сучасний світовий ринок транспортних послуг є складним структурованим комплексом, який охоплює

транспортні перевезення абсолютно всіх країн світу та забезпечує безперервне функціонування міжнародного товарообороту та перевезень. Країни-лідери з найбільш розвиненим транспортним комплексом володіють більшою частиною такого ринку та здатні здійснювати власні перетворення на свою користь та встановлювати нові умови та принципи світових перевезень та комплексу послуг, пов'язаних з ними [2, с. 50].

Транспорт займає особливе місце в міжнародному товарообігу. По-перше, він є необхідною умовою здійснення міжнародного розподілу праці та зовнішньоекономічних зв'язків. По-друге, транспортна промисловість виступає на світових ринках експортером своєї продукції, зокрема, транспортних послуг. Транспортні послуги, що

здійснюються в сфері зовнішньоекономічної діяльності, піддаються впливу всіх факторів, що характеризують розвиток ринкової економіки.

Кожен з існуючих в сучасному світі видів транспорту – водний, наземний та повітряний – має свої особливості, які обумовлені кількістю митних формальностей та дій, які виконуються під час митного контролю та митного оформлення, саме засобом та способом переміщення, тощо.

Митні процедури та митні формальності в цілому та на транспорті зокрема були предметом досліджень дисертаційного та монографічного рівня, виконаних С.А. Трофімовим («Організаційно-правові засади здійснення митних процедур на морському транспорті», 2008 р.), З.Ю. Кунєвою («Митні формальності: основи адміністративно-правової моделі», 2017 р.), О.О. Германом («Митні формальності щодо автомобільних транспортних засобів», 2018 р.), тощо [1].

Поняття «митні формальності» є одним із системоутворювальних у правовому регулюванні митних відносин, але наразі відсутня єдність поглядів щодо його змісту та обсягу [3]. Відповідно до Загального додатку Кіотської конвенції 1973 р., митні формальності – це сукупність дій, що підлягають виконанню відповідними особами і митною службою з метою дотримання вимог митного законодавства [4]. В Україні поняття «митні формальності» вперше було закріплено у Митному кодексі України лише у редакції 2012 р. Відповідно до пункту 29 статті 4 митні формальності визначаються як сукупність дій, що підлягають виконанню відповідними особами і органами доходів і зборів з метою дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи [5]. У глосарії міжнародних митних термінів, опублікованому Всесвітньою митною організацією, під митними формальностями розуміють усі операції, що мають здійснюватися особами, яких це стосується, і митною службою з метою дотримання митного законодавства [6].

У рамках роботи зупинимося на характеристичі специфіки митних формальностей на повітряному транспорті. Повітряний транспорт відіграє важливу роль не тільки у внутрішньодержавних процесах, але й на світовому рівні. Порівняно за невеликий відрізок часу перевезення повітряними шляхами отримали велику популярність. Зростання вантажопідйомності повітряного транспорту, розвиток міжнародної торгівлі, оптимізація логістичних схем, зниження витрат на перевезення – все це зробило переміщення товарів повітряним шляхом доступними для великої кількості замовників.

Слід відзначити, що діюче законодавство України, що регулює переміщення товарів повітряним шляхом одночасно використовує два поняття – «авіаційний транспорт» і «повітряний транспорт» [9].

Згідно статті 32 Закону України «Про транспорт» зазначається, що до складу авіаційного транспорту входять підприємства повітряного транспорту, що здійснюють перевезення пасажирів, вантажів, багажу, пошти, аерофотозйомки, сільськогосподарські роботи, а також аеропорти, аеродроми, аероклуби, транспортні засоби, системи управління повітряним рухом, навчальні заклади, ремонтні заводи цивільної авіації та інші підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, що забезпечують роботу авіаційного транспорту [8].

Відповідно до п. 79. ч. 1. ст. 1 Повітряного кодексу України, повітряне судно – це апарат, що підтримується в атмосфері у результаті його взаємодії з повітрям, відмінної від взаємодії з повітрям, відбитим від земної поверхні [7].

Визначення понять «авіаційного транспорту» й «повітряного транспорту» вищевказаний Кодекс не містить.

Треба зауважити, що науковці неодноразово наголошували про необхідність врахування того факту, що ІКАО (Міжнародна організація цивільної авіації) при

перевиданні у 2004 р. важливого для всіх користувачів повітряного простору нормативно-правового документа «Керівництво по регулюванню міжнародного повітряного транспорту» у передмові підкреслила, що питання польотів «виходять за межі Керівництва», оскільки термін «авіація» часто некоректно використовується замість терміна «повітряний транспорт». При цьому робився висновок, що «повітряний транспорт» є більш конкретним терміном, що стосується аспектів перевезення повітрям (зазвичай комерційним повітряним транспортом), а «авіація» є загальним терміном, який включає значно більше аспектів, таких як польоти військових, державних та приватних повітряних суден, виробництво повітряних суден, аеронавігацію, некомерційні повітряні перевезення й спеціальні авіаційні послуги [10].

Таким чином, вбачається необхідним чітке розмежування цих категорій, для усунення протиріч, що виникають у зв'язку з оформленням необхідного пакету документів у процесі організації перевезень у межах повітряного простору, а також при тлумаченні понять при впровадженні міжнародних норм та правил у національне законодавство України. Переміщення товарів через митний кордон України повітряним шляхом здійснюється через міжнародні аеропорти, в яких розташовано митні органи. Міжнародний аеропорт – визначений державою на її території аеропорт для приймання і відправлення повітряних суден, що виконують міжнародні повітряні перевезення, у якому здійснюються митні, імміграційні, санітарні, карантинні (стосовно тварин і рослин) та інші процедури, передбачені законодавством [7]. Винятком є випадки вимушеної посадки повітряного судна або з дозволу Кабінету Міністрів України, що надається на кожний окремий випадок митного оформлення поза міжнародним аеропортом. Згідно Типової технологічної схеми здійснення митного контролю повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон митний контроль повітряних суден і товарів здійснюється виключно митним органом відповідно до законодавства, вибірково, у формах та обсязі, що визначені на підставі результатів системи управління ризиками. Митний контроль повітряних суден і товарів здійснюється виключно в зонах митного контролю і завершується митним оформленням відповідно до вимог законодавства [11].

Митний контроль повітряних суден, що виконують міжнародні рейси, і товарів здійснюється:

- 1) таких, що прибувають на митну територію України – після проведення прикордонного контролю;
- 2) таких, що вибувають з митної території України – до початку прикордонного контролю.

У разі нетривалої стоянки повітряного судна відповідно до затвердженого розкладу руху митний контроль такого судна здійснюється одночасно з прикордонним контролем.

Адміністрація міжнародного аеропорту щодня інформує орган доходів і зборів у строки та за формою, погодженою з ним, про план польотів повітряних суден на добу та протягом доби (про його поточне виконання і внесення змін до нього). Водночас повідомляються номер рейсу, маршрут руху, тип повітряного судна, кількість пасажирів, термінал, в якому пасажири проходять контроль, номер стоянки повітряного судна і уточнюється порядок доставки посадових осіб контрольних служб на стоянку повітряного судна чи зі стоянки. Час початку митного контролю повітряного судна, що прибуває на митну територію України чи вибуває з митної території України, встановлюється з урахуванням розкладу руху [12].

Для здійснення митного контролю командир повітряного судна подає посадовій особі органу доходів і зборів документи, передбачені ст. 335 Митного кодексу України, які можна поділити на основні та додаткові [5].

У випадках, встановлених законодавством, командир повітряного судна разом з документами, передбаченими статтею 335 Кодексу, подає органу доходів і зборів зобов'язання командира судна про реекспорт/реімпорт повітряного судна.

Зобов'язання командира судна про реекспорт/реімпорт повітряного судна не подається митному органу у разі:

- здійснення міжнародних регулярних польотів на підставі міжнародних договорів України про повітряне сполучення;
- перевезення вищих посадових осіб і офіційних делегацій;
- переміщення через державний кордон повітряних суден з метою забезпечення ліквідації наслідків стихійного лиха, аварії, катастрофи, епідемії;
- переміщення через державний кордон повітряних суден у зв'язку з проведенням Збройними Силами та іншими військовими формуваннями України за її межами або військовими формуваннями іноземних держав на території України заходів у рамках міжнародних договорів України, що передбачають відповідний механізм державного контролю за переміщенням таких повітряних суден.

Вибуття повітряного судна за межі митної території України можливе тільки після завершення всіх передбачених законодавством України видів контролю та з дозволу адміністрації міжнародного аеропорту, органу доходів і зборів та органу охорони державного кордону. Інформація про оформлення повітряного судна вноситься до програмного модуля «Журнал пункту пропуску» Автоматизованої системи митного оформлення «Інспектор» [12].

Свої особливості має митний контроль товарів, що ввозяться на митну територію України. Товари, що ввозяться повітряним судном на митну територію України, розміщуються на складі. Вивантаження товарів з борту проводять уповноважені представники міжнародного аеропорту або перевізника після закінчення прикордонного контролю та з дозволу і під контролем органу доходів і зборів. Для отримання дозволу на вивантаження товарів з повітряного судна командир також подає посадовій особі органу доходів і зборів документи, передбачені ст. 335 Митного кодексу України [12]. Відомості про вивантаження з борту повітряного судна товарів, що надійшли без документів, про кількість місць із пошкодженою упаковкою та про перевезення їх на склад вносить уповноважений представник міжнародного аеропорту або перевізника до каргоманіфесту.

Каргоманіфест – це зведена відомість, що містить інформацію про номери авіаційних вантажних накладних, кількість вантажних місць, вагу, найменування товарів та інших предметів, які навантажуються на борт (вивантажуються з борту) повітряного судна під митним контролем.

Товари, що надійшли без документів, розміщуються на складі окремо від інших товарів. Документи, що надійшли без товарів, повертаються уповноваженому представникові перевізника [12].

Вивезення товарів за межі складу дозволяється, якщо ці товари:

- оформлені відповідно до заявленого митного режиму;
- направляються під митним контролем в інший орган доходів і зборів ДФС (інший підрозділ органу доходів і зборів) для їх подальшого митного оформлення;
- вивозяться за межі митної території України у разі наявності заборони на їх увезення або відмови інших контролюючих органів у пропуску цих товарів на митну територію України;
- в інших випадках, передбачених законодавством України, з письмового дозволу керівництва органу доходів і зборів.

При митному контролі товарів, що вивозяться за межі митної території України, товари розміщуються на складі

на підставі авіаційної вантажної накладної, товаросупровідних (товаротransпортних) документів з дозволу органу доходів і зборів та під його контролем. Підставою для вивезення товарів із складу для подальшого їх вивантаження на борт повітряного судна та вивезення за межі України є каргоманіфест, авіаційні вантажні накладні, товаросупровідні (товаротransпортні) документи та документи, що свідчать про завершення митного оформлення. З метою контролю процесів вивантаження товарів зі складу та перевезення їх до повітряного судна посадова особа органу доходів і зборів має право на каргоманіфесті (авіаційних вантажних накладних) робити написи із застереженнями, які є обов'язковими для виконання всіма особами, які беруть участь у цих процесах.

Таким чином, митне оформлення на повітряному транспорті складається з низки митних формальностей, а саме – попередніх операцій, тимчасового зберігання та декларування. До попередніх операцій віднесені: попереднє повідомлення органів доходів і зборів про намір ввезти товари на митну територію України; подання документів та відомостей органам доходів і зборів у пунктах пропуску через державний кордон України та доставка товарів та документів у місце, визначене органом доходів і зборів.

Товари (у тому числі особисті речі), що переміщуються у супроводжуваному багажі та ручній поклажі пасажирів повітряного судна, підлягають декларуванню органу доходів і зборів у встановленому законодавством України порядку. Митний контроль товарів, що перевозяться пасажирями, здійснюється з використанням двокаанальної системи.

Згідно Митного кодексу України, двокаанальна система – це спрощена система митного контролю, яка дає громадянам змогу здійснювати декларування, обираючи один з двох каналів проходу (проїзду транспортними засобами особистого користування) через митний кордон України («зелений коридор»/«червоний коридор») [5]. Безпосередньо перед двокаанальною системою створюється інформаційна зона, яка надає можливість громадянину зробити свідомий вибір відповідного каналу, для проходження митного контролю. За результатами застосування системи управління ризиками, в тому числі із використанням інформаційних технологій і врахуванням попередньої інформації, та/або якщо є підстави вважати, що у багажі громадянина переміщуються товари з порушенням встановленого порядку, орган доходів і зборів має право провести огляд, а в разі необхідності – перегляд багажу з його розпакуванням. На вимогу посадової особи органу доходів і зборів громадянин зобов'язаний пред'явити вміст багажу.

Багаж громадян перебуває під митним контролем з моменту переміщення його у зону митного контролю. Митний контроль багажу громадян закінчується:

- у разі ввезення/вивезення на/з митну/митної території/території України і обрання громадянином «зеленого коридору» – з моменту його переміщення за межі зони митного контролю;
- у разі ввезення/вивезення на/з митну/митної території/території України і обрання громадянином «червоного коридору» – після здійснення його митного оформлення в повному обсязі, за винятком митних режимів, які передбачають перебування під митним контролем протягом усього часу дії митного режиму [12].

Слід зазначити, що на повітряному транспорті двокаанальна система митного контролю передбачена виключно для пасажирів цих транспортних засобів, в той час коли на автомобільному транспорті передбачена двокаанальна система митного контролю щодо транспортних засобів комерційного призначення [1].

Посадка пасажирів на борт повітряного судна проводиться з дозволу органу доходів і зборів й органу охорони

державного кордону за погодженням з командиром повітряного судна або уповноваженим представником авіаперевізника [12].

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити такі висновки.

Транспорт займає одне з головних місць у економічних відносинах кожної держави сучасності. Використання повітряного транспорту найбільшого поширення набуло в українському законодавстві в умовах розвитку міжнародної торгівлі та зниження витрат на перевезення. Але, треба наголосити, що, не дивлячись на європейські спрямування розвитку української економіки, повітряний транспорт розвивається повільно, матеріально-технічна база цієї галузі є застарілою та не відповідає світовим нормам, що негативно впливає на якість послуг у цій сфері та взагалі гальмує розвиток головних соціально-економічних процесів у нашій державі.

В науковій літературі поряд з поняттям «повітряний транспорт» широко використовується поняття «авіаційний транспорт». Законодавчого закріплення в Україні цих понять не має. Вбачаємо необхідним чітко розмежування цих категорій на законодавчому рівні для усунення протиріч, що виникають у зв'язку з оформленням необхідного пакету документів у процесі організації перевезень у межах повітряного простору, а також при тлумаченні понять при впровадженні міжнародних норм та правил у національне законодавство України.

Митний контроль повітряного судна (на прибуття/вибуття) складається з декількох митних формальностей та низки дій: а) повідомлення посадових осіб митниці та отримання відповідних документів б) огляд повітряного судна (надання дозволу на висадку пасажирів та вивантаження товарів з борту повітряного судна (у випадку прибуття); безпосереднє проведення огляду повітряного судна; проставлення відмітки на генеральній декларації; надання дозволу на посадку пасажирів (у випадку вибуття). Митна формальність декларування повітряного судна (на прибуття/вибуття) складається з таких дій: подання командиром повітряного судна необхідної документації; реєстрація наданих документів та проставлення посадовою особою органу доходів і зборів відбитку особистою номерної печатки (митного забезпечення); внесення даних до відповідного програмного модулю; складання літакової справи.

Митні формальності стосовно товарів, що перевозяться пасажирями на борту повітряного судна, залежить від обрання «зеленого» або «червоного» коридору для проходження митного контролю.

Також актуальною залишається необхідність відповідності міжнародним митним нормам, принципам і стандартам Європейського Союзу шляхом внесення відповідних змін у національне законодавство України щодо використання єдиної термінології, а саме – в Митний кодекс України, Повітряний кодекс України та інші акти з питань митної справи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Прокопенко В.В. Митні формальності на транспорті в Україні та їх адаптація до міжнародних митних норма, правил та стандартів : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Запорозжя, 2018, 32 с.
2. Кухарчик В.Г. Міжнародна торгівля транспортними послугами: сучасний стан. *Економічні інновації*. 2009. № 39. С. 50–56.
3. Плетньова А.Є. Митні формальності: міжнародний та національний досвід. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 4. С. 166–169.
4. Міжнародна конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур (Кіотська конвенція) від 18 травня 1973 р. *Офіційний Вісник України*. 2011. № 71. Ст. 2711.
5. Митний кодекс України : Закон України від 19 червня 2020 р. № 4495-VI / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.
6. Glossary of international customs terms. *Організація об'єднаних націй* : офіційний вебсайт. URL: <http://www.wcoomd.org/media/wco/public/global/pdf/topics/facilitation/instruments-and-tools/tools/glossary-of-international-customs-terms/glossary-of-international-customs-terms.pdf>.
7. Повітряний кодекс України : Закон України від 07 серпня 2020 р. № 3393-VI / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17/ed20200801#Text> (дата звернення: 20.07.2020).
8. Про транспорт : Закон України від 10 листопада 1994 р. № 232/94-ВР / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232/94-%D0%B2%D1%80/card2#Card> (дата звернення: 20.07.2020).
9. Демченко Д.О. Державна політика в сфері повітряного транспорту в Україні: особливості та основні напрями розвитку. *Економіка і держава*. 2012. № 9. С. 115–118.
10. Шереметьєва Є.Т. Теоретичні та методологічні основи дослідження повітряного права України. *Юридичний вісник. Серія «Повітряне і космічне право»*. 2009. № 1. С. 7–11.
11. Типова технологічна схема здійснення митного контролю повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р. № 451 / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/451-2012-%D0%BF#n305> (дата звернення: 20.07.2020).
12. Про затвердження Порядку виконання митних формальностей на повітряному транспорті : Наказ Міністерства фінансів України від 03 серпня 2018 р. № 671 / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1036-18#n21> (дата звернення: 21.07.2020).